

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ПРАВА І ДЕРЖАВИ

СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА

(програма курсу для студентів-магістрів юридичного факультету першого року навчання)

КИЇВ – 2010

Укладач: Костицький В.В. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Рецензенти: - доктор юридичних наук, професор Безклубий І.А.
- доктор юридичних наук, професор Захарченко П.П.

Навчально-методичний комплекс
обговорений та схвалений
на засіданні кафедри теорії права і держави
(протокол № 4 від «4» вересня 2010 р.)

Соціологія права: Програма курсу для студентів-магістрів юридичного факультету першого року навчання. // Укладач д.ю.н. Костицький В.В. - К., 2010.

© Костицький В.В., 2010

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Соціологія права» (sociology of law) – соціологічне вивчення соціального контексту, розвитку і дії права. Соціологія права є міждисциплінарною наукою, що сформувалася на межі соціології та права та вивчає функціонування права в системі соціальних інститутів, генезу, динаміку і структуру правових явищ і правових норм, їх роль в суспільстві.

Запроваджена у зв'язку з виконанням указу Президента України від 24.04.2001.р. "Про розвиток соціології", особливе місце у якому присвячено як розвитку науки, так і підготовці висококваліфікованих спеціалістів.

4.1. Соціологія права.

4.2. В основі навчальної дисципліни - вивчення закономірностей функціонування права, його виявів у різних суспільних відносинах та системі соціальних інститутів, взаємний вплив права і соціуму.

Предметом вивчення дисципліни є:

- особливості прояву права у суспільних відносинах;
- соціальна зумовленість права, а також вплив права на соціальні процеси;
- вивчення соціальних умов і причин правової поведінки;
- формування і розвиток певних груп суспільних відносин під впливом права.

4.4. Навчальна дисципліна "Соціологія права" вивчається студентами магістратури першого року навчання юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у другому семестрі навчального року.

4.5. Планом навчального процесу для вивчення курсу цієї дисципліни відведено 144 години учбових занять. Із них на лекції відведено – 34 години, на практичні заняття – 34 години, на самостійну роботу – 76 годин. Формою контролю є іспит. Дисципліна вивчається із застосуванням кредитно-модульної системи (КМС) і складається з двох змістовних модулів. Перший змістовний модуль складають теми 1 - 8, другий – теми 9 - 15.

4.6. Лектор – доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії наук України, проф. Костицький Василь Васильович.

4.7. Метою навчальної дисципліни є синтез здобутих у процесі навчання знань. З цієї метою початковий курс включає історико-теоретичну, особливу та спеціальну частину. В особливій частині вивчаються проблеми застосування і дотримання правових норм у певних сферах суспільного життя (судова соціологія, соціологія охорони довкілля, соціологія ЗМІ, електоральна соціологія, соціологія законодавчої діяльності), а у спеціальній – методика проведення соціологічних досліджень.

4.8. Студент повинен знати історію соціології права, основні вчення у галузі соціології права, особливості взаємодії права і соціуму у певних сферах суспільного життя та вміти розробити програму і провести соціологічне дослідження, опрацювати його результати та сформулювати шляхи його використання у практичній діяльності.

4.9. Методи викладання «Соціології права» включають читання лекцій, проведення семінарських і практичних занять, участь у робочих засіданнях державних органів (суду, органів місцевого самоврядування), розв'язування ситуативних задач, розробку програм, анкет та пам'яток для проведення соціологічних опитувань, проведення ділових ігор, круглих столів.

4.10. Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом експрес-опитування на лекціях, оцінкою доповідей за підготовленими рефератами та виступів на семінарських і практичних заняттях та наукових міні-конференціях, вільної дискусії, розв'язання казусів, складання тестових завдань, а також за результатами складання іспиту.

4.11. Мова викладання – українська.

Актуальність вивчення навчальної дисципліни «Соціологія права», обумовлена тим, що без врахування дії права, його «життя» у соціумі не можливо забезпечити

розвиток права та захист і реалізацію прав і свобод людини і громадянина, верховенство права, розбудови правової держави в Україні на засадах справжнього народовладдя.

Мета курсу – навчити майбутніх правників бачити «життя» правових норм, бачити право як «з середини», так і «зовні», оволодіти інтеграційним ключем застосовувати набуті знання з різних галузей права у практичному житті, сприймати право в дії, в розвитку, у процесі взаємодії з іншими соціальними явищами, подолати застарілий підхід до розуміння права як догматичної системи норм і розвивати у майбутніх юристів критичний підхід до чинного права з врахуванням його відповідності інтересам як суспільства, так і конкретної людини.

Предметом навчальної дисципліни “Соціологія права” є відображення взаємних функціональних залежностей між правом і не правовими суспільними явищами (політичними, економічними, та ін.), соціальні передумови виникнення відповідних правових норм, об’єктивні вимоги до них і зворотній вплив цих норм на суспільне життя.

Основними завданнями курсу є:

- ознайомлення студентів із загальними закономірностями утворення і реалізації права;
- з’ясування причин недоліків і помилок у правотворчій і правозастосовчій діяльності та висвітлення шляхів їх подолання;
- вивчення за допомогою соціологічного підходу актуальних правових проблем; з’ясування цього підходу і до інших проблем, що виникають у юридичній практиці;
- критика вузького нормативного підходу до права і відповідно широкого розуміння права.

Соціологія права вивчає закономірності функціонування права у системі соціальних інститутів: генезис, динаміку, структуру правових норм та їх роль у суспільстві, механізми їх реалізації в поведінці та діяльності особистості, групи, організації, інститутів, суспільства.

Предметом вивчення дисципліни “Соціологія права” є:

- суспільні відносини, за яких формувалися правові норми та право у цілому;
- соціальні закономірності функціонування, розвитку, змін права;
- соціальна зумовленість права та його вплив на соціальні процеси;
- прояви дії права на індивідуальному рівні.

Навчальна дисципліна “Соціологія права” вивчається студентами магістратури першого року навчання юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у другому семестрі навчального року. Планом навчального процесу для вивчення курсу цієї дисципліни відведено 144 години учбових занять. Із них на лекції відведено – 34 години, на практичні заняття – 34 години, на самостійну роботу – 76 годин. Формами контролю є експрес-опитування на лекціях, оцінка доповідей за підготовленими рефератами та виступів і відповідей на запитання під час семінарських занять, відповіді на задані казуси на практичних заняттях, оцінка відповідей на запитання контрольних робіт та тестів, іспит. Дисципліна вивчається із застосуванням кредитно-модульної системи (КМС) і складається з двох змістовних модулів. Перший змістовний модуль складають теми 1 - 8, другий – теми 9 - 15.

З найбільш важливих тем курсу проводяться семінарські заняття. На них можуть використовуватись різні форми та методи контролю знань студентів: доповіді, експрес-опитування, доповнення відповіді, вільна дискусія, співбесіда, обговорення рефератних повідомлень, розв’язання казусів, виконання самостійних і контрольних робіт, індивідуальні завдання та ін. Рівень знань, підготовленості, ерудиції, активності студентів на семінарах оцінюється викладачем самостійно.

Завершується вивчення дисципліни “Соціологія права” проведенням іспиту. До іспиту допускаються ті студенти, які відпрацювали всі пропущені заняття, виправили незадовільні оцінки, що були отримані на семінарських заняттях, набрали мінімальну кількість балів і успішно здали змістовні модулі.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА»

№ теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	семінари	Самостійна робота студента
Змістовний модуль 1				
1.	Соціологія права як навчальна дисципліна та галузь правової науки	2	2	4
2.	Виникнення, становлення та розвиток соціології права.	2	2	4
3.	Основні етапи розвитку української соціології права.	2	2	4
4.	Сучасна соціологія права (друга половина XX - XXI століття).	2	2	4
5.	Право як соціальне явище.	2	2	4
6.	Соціальна цінність права.	1	1	4
7.	Соціологія законодавства та правотворчий процес.	2	2	4
8.	Соціологія влади.	2	2	4
9.	Соціологія права і виборче право.	2	1	4
	Модульна контрольна робота		1	4
	Всього за змістовним модулем 1:	17	17	40
Змістовний модуль 2				
10.	Соціологічні проблеми управління.	1	1	4
11	Соціологія правосуддя.	1	2	2
12.	Соціологія інформаційно-правових відносин.	1	1	4
13.	Соціологія правової охорони довкілля.	2	1	2
14.	Особливості правової соціалізації особистості.	2	1	4
15.	Правова свідомість та правова культура.	1	-	2
16.	Соціологія правової поведінки і правового конфлікту.	2	2	4
17.	Соціологія девіантної поведінки.	2	-	2
18.	Соціологія злочинності.	1	2	4
19.	Право як об'єкт соціологічного дослідження.	1	1	2
20.	Методологія та методика соціологічного правового дослідження.	2	4	4
21.	Соціологія права та праця правника.	1	1	2
	Модульна контрольна робота		1	4
	Всього за змістовним модулем 2:	17	17	40
	Всього годин 144, із них:	34	34	80

ПРОГРАМА КУРСУ “СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА”

I. Історико - теоретичні основи соціології права.

Тема 1. Соціологія права як навчальна дисципліна та галузь правової науки.

Поняття соціології та соціології права. Предмет соціології права. Предмет соціології та предмет соціології права. Предмет науки соціології права та предмет навчальної дисципліни «Соціологія права». Тенденції розвитку соціології права. Історична, аналітична та емпірична соціологія. Закони і категорії соціології права.

Соціальне джерело та соціальна обумовленість правових норм.

Місце соціології права у системі наук. Співвідношення соціології права з галузями соціології. Співвідношення філософії права, теорії права та соціології права.

Об'єкт соціології права. Соціальні та правові явища. Критерії розмежування правового і соціального неправового. «Неправо» у Г.Гегеля.

Функції соціології права. Методологічна та пізнавальна функції соціології права. Інформаційна, практична та критична функції соціології права.

Тема 2. Виникнення, становлення та розвиток соціології права.

Соціологічні погляди та соціальні знання як система поглядів на суспільство. Формування протосоціології. Творчість Демокріта, Платона, Арістотеля, Т. Аквінського, Т.Мора, Т.Кампанели та інших мислителів стародавнього світу і середньовіччя.

Систематизація соціологічних знань у науку. Ідея «природного права» та «суспільного договору» Гуго Гроція і Томаса Гобса, Джона Локка. Шарля Монтеск'є. Свідоме підпорядкування людини загальній волі та соціологія норм Ж.-Ж. Руссо. Теорія народонаселення Томаса Мальтуса.

Запровадження Огюстом Контом терміну «соціологія». Ідеологія солідарності людей як протиставлення праву особистості Огюстом Контом.

Виникнення соціології права. Соціологія права Е.Дюркгайма. Право, моральність та релігія як колективні звички у Дюркгайма. Зміст теорії солідаризму Дюркгайма. «Аномія» Дюркгайма як стан вакууму, коли старі норми права не діють, а нові не створені.

Суспільно-історична формація, класова боротьба, «вторинність» права по відношенню до базису як економічної системи та здатність суспільства до саморозвитку у Карла Маркса та Фрідріха Енгельса.

Соціологія права Макса Вебера. «Розуміюча соціологія» та легітимація влади за Максом Вебером.

Вплив “Основ соціології права” Євгена Ерліха як фундамента нової науки на формування соціології права.

Соціологічний підхід до права в Росії в XIX – початку XX ст. Теорія правового плюралізму Лева Петражицького.

Тема 3. Основні етапи розвитку української соціології права.

Українська соціологічна думка – складова світової соціологічної спадщини. Вплив європейської соціології на розвиток соціологічної науки в Україні. Соціологічні погляди на взаємодію держави, суспільства та церкви Петра Могили та Феофана Прокоповича, соціологічні проблеми національно-державних відносин у Стефана Яворського, проблеми свободи слова у працях Михайла Максимовича. Рівноправність, право на щастя та свободу як основи ідеального суспільства у Григорія Сковороди. Політична соціологія як універсальна наука у Михайла Драгоманова. Радикальні революційні погляди на розвиток держави і суспільства Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та Михайла Гулака.

Соціологія Є.Ерліха. «Живе право» Євгена Ерліха як перші кроки до обґрунтування верховенства права. Відгомін ерліхівських ідей у трактуванні

співвідношення писаного права і правозастосування в працях Н.М.Коркунова та Б.А.Кістяківського.

Соціологія права Б.А.Кістяківського. Соціологічні аспекти державного будівництва у Михайла Грушевського. Природа нації, влади та еліт у працях Вячеслава Липинського.

Соціологія права у роботі “Звичаєве право” Станіслава Дністрянського. Право як складний соціальний чинник Микити Шаповала. Віденська та Празька українські соціологічні школи.

Українська соціологічна правова думка сьогодні. Проблеми права у творчості представників соціологічної школи Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Проблеми праворозуміння та верховенства права у роботах вчених сучасної України. Права людини як основа соціальної оцінки права. Проблеми розподілу влади у працях сучасних українських вчених. Юснатуралістичне, теолого-соціологічне та нормативне пояснення права у роботах українських вчених.

Соціолого-правові погляди вчених Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого, Національного університету Міністерства внутрішніх справ, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Тема 4. Сучасна соціологія права (друга половина XX - XXI століття).

Соціологічні теорії XX століття: загальна характеристика. Американська соціологія права. Зв'язок соціології з юридичною наукою в працях у працях Питирима Сорокіна та Роберта Мертона. Право як найважливіший фактор соціальної інтеграції у соціальній системі Т. Парсонса. Теорія аномії у роботах Роберта Мертона. Соціологія В. Парето. Особливості практичної спрямованості американської соціології права.

Культура як складова соціології у пізнанні особи і суспільства та соціальні аспекти покарання у Питирима Сорокіна. Праці С.А.Муромцева, М.М.Ковалевського, Б.Н.Чичеріна.

Сучасна соціологія права. Пауль Лазарсфельд про метод контент-аналізу. Започаткування функціоналістського та конфліктологічного підходів Ентоні Гіденсом.

Німецька соціологія права, Франкфуртська школа. Н.Луман про співвідношення права і політики. Французька соціологія права. Концепція “соціального права” Ж.Гурвіча. “Юридична соціологія” Ж.Карбоньє. Шляхи розвитку англійської соціології права і юриспруденції. Експериментальна юриспруденція. Польська соціологія права у дослідженнях А. Подгурецького, Г.Піонтка, А.Пеняжека. Соціологія права у наукових працях російських вчених В.М. Кудрявцева, В.П. Казимірчука, В.А. Туманова.

II. Право як соціальний інститут.

Тема 5. Право як соціальне явище.

Соціальна обумовленість та роль права в системі суспільних відносин. Місце права у системі соціальних норм. Публічне і приватне право. Правові норми та суспільні відносини. Право як система. Правова система і система права.

Соціальна дія права. Механізм соціальної дії права. Соціально-правовий механізм дії права. Поняття і структура “механізму соціальної дії права”. Форми і засоби правового впливу та соціальної дії права. Стадії соціальної дії права. Функціонування соціально-правового механізму в правовій державі. Етична, інформаційна, психологічна дія права. Соціальні функції права.

Фактори реалізації права. Реалізація права як явище. Механізм реалізації (застосування) права. Юридична норма і соціальна ситуація. Види норм права. Дослідження процесу застосування норми права.

Роль права у розвитку суспільства.

Тема 6. Соціальна цінність права.

Основні концепції праворозуміння. Юридичний позитивізм, легізм і юснатуралізм. Природноправовий підхід до розуміння права. Аксиологічне, гносеологічне та онтологічне у праві. Оцінка права. Право і культура. Право як надбання культури. Соціальні функції права. Регулятивна, статична та динамічна функції права. Охоронна, контрольна та інтеграційна функції права. Захист інтересів населення. Комунікативна функція правової системи.

Соціальна цінність права. Право як цінність культури. Право як моральна цінність. Естетичні цінності і право. Право і закон, право і нормативно-правовий акт. Правовий закон. Верховенство права як цінність права. Принципи права як цінність. Правова держава як соціальна цінність.

Тема 7. Соціологія законодавства та правотворчий процес.

Соціум і законодавство. Соціологічний зміст законодавства. Законодавча соціологія. Прикладний характер законодавчої соціології. Соціологічні дослідження законодавства та законодавчої діяльності.

Соціальні фактори та соціальний механізм правотворчої діяльності (економічний, екологічний, демографічний, політико-правовий, соціокультурний, ідеологічний, демографічний, психологічний, національний і міжнаціональний).

Зміст та етапи соціологічного забезпечення законодавчої та законотворчої діяльності. Соціальний механізм підготовки правових норм. Емпіричні соціологічні дослідження як спосіб виявлення та обліку соціальних факторів правотворчої діяльності. Контент-аналіз соціальних факторів правотворчої діяльності. Прогнозування потреби у правовому регулюванні.

Зміст та етапи правотворчого процесу. Правотворчість як соціальна, державна, громадська діяльність. Правотворчість і законодавча діяльність. Законодавча діяльність як різновид прийняття соціальних рішень.

Суб'єкти правотворчості. Правотворчість в умовах представницької демократії. Законодавча ініціатива народу. Народ як суб'єкт законотворчості.

Демократизм законодавства та правотворчої діяльності і громадська думка. Зміст «лобізму» у правотворчій діяльності, тіньова правотворчість. Легітимація закону як соціологічна проблема.

III. Соціологія влади у системі соціології права.

Тема 8. Соціологія влади.

Суспільство як система. Загальна характеристика глобального громадянського суспільства. Політико-правові та соціолого-правові характеристики сучасного інформаційного суспільства. Соціальне регулювання та соціальні регулятори суспільних відносин. Структура громадянського суспільства. Держава як основний елемент громадянського суспільства. Політичні партії, об'єднання громадян, професійні спілки, релігійні організації, професійні громадські організації як суб'єкти громадянського суспільства. Індивід як суб'єкт громадянського суспільства.

Види та інститути влади у громадянському суспільстві. Державна влада. Конституційне закріплення моделі влади. Розподіл влади. Механізм влади. Конституція як суспільний договір. Вчення про владу у Демокріта, Платона, Арістотеля, Макіавеллі, Аквінського, Мора, Кампанелли, Сковороди, Вольтера, Руссо. Теорія розподілу влади Локка і Монтеск'є. Праці Вебера, Липинського, Сунь-Ятсена. Сучасні теорії розподілу влади.

Тема 9. Соціологія права і виборче право.

Соціологічна оцінка прямої і представницької демократії. Законодавча ініціатива народу та референдум у соціологічному контексті. Вибори як участь народу (громадянського суспільства) у здійсненні влади.

Соціологічна оцінка виборчого законодавства та ролі держави в організації виборчих змагань. Інститути громадянського суспільства та вибори.

Поняття електоральної соціології та її значення у виборчих змаганнях. Цілі електоральних соціологічних досліджень та виборчі технології. Сучасні теорії електоральної поведінки. Соціологічні дослідження та проблеми законності проведення і встановлення результатів виборів.

Перші соціологічні дослідження виборчих процесів Дж. Геллапа та Е. Ноель-Нейман та їх значення у розвитку соціології права.

Інституціоналізація електоральних досліджень в Україні. Дослідження громадської думки як соціологічний метод та виборча т

Тема 10. Соціологічні проблеми управління.

Соціальне регулювання і управління. Управління як соціальний процес.

Функціональна характеристика управління. Функції управління – контроль, координація, збір інформації, планування, облік, матеріально-технічне та фінансове забезпечення – їх соціологічна правова оцінка.

Державне управління у системі соціального управління. Система державного управління. Органи державного управління.

Участь громадянського суспільства у здійсненні державного управління. Інституціоналізація участі соціуму в державному управлінні. Врахування громадської думки при прийнятті рішень у системі державного управління.

Соціологічні дослідження ефективності державного управління. Врахування результатів соціологічних досліджень у здійсненні державного управління. Соціальні технології підвищення ефективності правового регулювання та державного управління. Соціальні технології управління в екстремальних ситуаціях та підвищення ефективності управління.

Тема 11. Соціологія правосуддя.

Соціальна природа правосуддя. Судова влада у системі державної влади. Участь представників громадянського суспільства у здійсненні правосуддя.

Судочинство як соціальний процес. Соціологічна оцінка та тлумачення норм права у судочинстві. Соціологічна експертиза у правосудді.

Соціологічна оцінка суду, суддів і судочинства громадянським суспільством. Соціологічна природа суддівського самоврядування.

Роль суду у правотворчій і правозастосовчій діяльності. Теолого-соціологічне розуміння правосуддя.

Соціологічні дослідження ефективності правосуддя. Соціологія права та ефективність правосуддя. Соціологія правосуддя і судова соціологія.

IV. Соціологія права і основні проблеми сучасності.

Тема 12. Соціологія інформаційно-правових відносин.

Громадянське суспільство та засоби масової комунікації. Соціолого-правова характеристика глобального громадянського суспільства. Право на свободу слова, свободу інформації, свободу творчого самовираження та питання соціальної відповідальності засобів масової інформації.

Соціологічна характеристика законодавства про телебачення і радіомовлення, друковані ЗМІ, рекламу і рекламну діяльність, книгодрукування. Інтернет як нова форма

комунікації, засіб виробництва, проблеми правового регулювання функціонування Інтернет-у.

Соціологічна оцінка ролі і місця журналіста у суспільстві. Проблеми журналістського самоврядування.

Сучасні проблеми медіаетики. захист суспільної моралі як нова функція держави в умовах розвитку глобального громадянського суспільства.

Тема 13. Соціологія правової охорони довкілля.

Соціальні проблеми взаємодії суспільства і природи. Сучасні теорії взаємодії довкілля та соціуму.

Правове регулювання консервативної охорони природи, раціонального природокористування як реалізація стурбованості соціуму за долю нинішніх і майбутніх поколінь. Навколишнє природне середовище (довкілля) як об'єкти правового регулювання.

Поняття екологічної безпеки та охорони довкілля як соціальної проблеми. Забезпечення екологічної безпеки як функція держави.

Екологічне право: соціологічна характеристика. Обґрунтування Григорієм Бачинським поняття соціоекологічного права. «Екологічне дерево» Василя Костицького.

Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища. Екологічна Конституція Землі.

Морально-етичний імператив як основа розвитку екологічного права та забезпечення екологічної безпеки на планетарному рівні.

V. Соціологія права і особистість.

Тема 14. Особливості правової соціалізації.

Поняття правової соціалізації. Дві точки зору на проблему соціалізації. Соціалізація особистості та вплив особи на розвиток соціуму. Людина як біосоціальна істота.

Соціалізація особистості та питання структуризації суспільства. Ідентифікація особистості із суспільством, народом, соціальною групою як напрямки соціалізації. Формування групового конформізму.

Форми правової соціалізації: правова соціалізація шляхом навчання; передача досвіду; “символічна” соціалізація.

Суб'єктивне і об'єктивне правової соціалізації. Соціальна діяльність особистості як основний фактор правової соціалізації. Правове виховання та правова освіта.

Система та складові правової соціалізації. Пряма і опосередкована соціалізації. Конфліктний характер правової соціалізації. Правова культура як фактор правової соціалізації.

Психологічний механізм соціалізації. Аксіологічні складові правової соціалізації. Оцінка і ціннісні установки та інтереси як основа психологічного механізму соціалізації.

Соціологічна система соціального контролю.

Деструктивні фактори: ситуація опору закону; деформована громадська думка; психологія “натовпу” в дослідженнях Г.Тарда та Г.Лебона.

Тема 15. Правова свідомість та правова культура.

Свідомість як соціальне та індивідуальне явище. Соціологія правосвідомості. Загальна та компаративістська характеристика правосвідомості населення України. Вивчення правової свідомості в соціології. Правова ідеологія і правова психологія як рівні правової свідомості та відображення «життя» права і правовідносин.

Поняття “правової культури”. Місце правової культури у системі загальної та духовної культури. Право як культурне надбання, складова духовної культури. Цінності культури і право. Особливості взаємного впливу права і культури.

Діяльнісна характеристика культури. Соціодинаміка культури. Особа і культура. Роль культури в соціалізації особи. Культура і поведінка людини.

Тема 16. Соціологія правової поведінки і правового конфлікту.

Соціум і поведінка людини. Поняття і ознаки правової поведінки. Юридично значима поведінка і юридичні факти. Соціологічний зміст правової поведінки. Об’єктивність і суб’єктивність соціальної поведінки особистості. Співвідношення соціальних, психологічних та біологічних складових у поведінці людини.

Правомірна і протиправна поведінка особи. Соціальна природа правопорушення. Особливості поведінки та особистості правопорушника. Соціологічний зміст юридичної відповідальності.

Поняття правового (юридичного) конфлікту. Юридичний і правовий конфлікт у системі загальної конфліктології. Етичні та соціальні проблеми конфліктології. Правовий конфлікт як вид соціального конфлікту. Учасники конфлікту і суб’єкти конфлікту. Конфліктна ситуація. Об’єкт і предмет конфлікту. Специфіка та характер хибного юридичного конфлікту.

Типологія правового конфлікту. Стадії правового конфлікту. Динаміка правового конфлікту, масові правові конфлікти (групові, корпоративні, релігійні, етнічні, міжнаціональні). Ритуалізовані конфлікти. Кримінальний конфлікт. Особливості міжнародних конфліктів.

Тривалість правового конфлікту. Ситуативний юридичний конфлікт. Стадії розвитку кримінального конфлікту. Способи виходу з конфлікту та подолання соціального конфлікту. Попередження соціального конфлікту. Використання регуляторного впливу права у вирішенні конфліктів. Правове регулювання попередження та профілактики конфліктів.

Тема 17. Соціологія девіантної поведінки.

Загальна характеристика соціальної норми і девіантної поведінки. Розбіжності кримінологічного та соціологічного підходів до розуміння девіантності. Концепція девіантної ідентичності. Девіантна субкультура. Депривація. Делінквентність.

Причини та соціальні фактори девіантної поведінки. Концепція аномії Е. Дюркгайма, Р. Мертона, Т. Парсонса і А. Коена. Теорія “приклеювання ярликів” і теорія “соціетальної реакції”. Посилення девіантності. Первинна і вторинна девіація. Референтна група.

Негативні та позитивні форми девіантної поведінки. Три групи негативних форм девіантної поведінки: 1) злочини; 2) злочини без жертв; 3) відхилення, що не суперечать загальноприйнятим нормам.

Проблеми девіантної поведінки в сучасній Україні. Системна криза українського суспільства і ріст девіантності. Активні і пасивні форми девіантності: боротьба (заколот), пристосування (іновація), відхід (ретритизм).

Санкція як елемент соціального контролю. Е.Дюркгейм про механізм соціального контролю.

Соціальний контроль і проблеми девіантної поведінки особистості.

Тема 18. Соціологія злочинності.

Концептуальні підходи до соціології злочинності. Теорії злочинності. Біологічна, психологічна, соціологічна, антропологічна та конфліктна теорії злочинності. Диференційна асоціація Е.Г.Сазерленда. Аномія Р.Мертона (структурна напруга). Злочинність як соціальна патологія та її «користь» для розвитку права за Дюркгаймом.

Специфіка соціологічного аналізу злочинності. Кримінологічний та соціологічний підходи до вивчення злочинності. Злочинність і статистика злочинності. Убивства. Насильницькі злочини. В'язниці і покарання. Смертна кара. Гендер і злочин. Жертви злочинів. Домашнє насильство. Сексуальні домагання. Злочини багатих і можновладців. Державні злочини. Організована злочинність.

Злочинність в сучасній Україні. Об'єктивно-суб'єктивна природа злочинності в Україні. Процес модернізації і криміналізація суспільства. Криміналізація політики. Зміна демографічної структури злочинності. Тенденції розвитку злочинності в сучасних соціально-економічних умовах України. Корупція в українському суспільстві.

VI. Соціологічні правові дослідження та юридична професія.

Тема 19. Право як об'єкт соціологічного дослідження.

Право і правові відносини у суспільстві. Юридичні факти як об'єкт соціологічного дослідження. Напрямки соціологічного дослідження права. Предмет емпіричного соціологічного правового дослідження. Особливості реалізації функції соціологічного дослідження права.

Соціальна ефективність права. Соціальна ефективність правової норми. Методологічні засади вивчення соціальної ефективності права. Критерії та показники соціальної ефективності права. Класифікація факторів, що впливають на ефективність правових норм. Методика аналізу соціальної ефективності права.

Тема 20. Методологія та методика соціологічного дослідження.

Загальна характеристика конкретно-соціологічного дослідження. Огляд діяльності українських центрів соціологічних досліджень. Мета та завдання соціологічного дослідження. Види соціологічних досліджень.

Програма соціологічного дослідження. Етапи соціологічного дослідження. Методи соціологічних досліджень.

Соціологічне правове дослідження. Програма соціологічного правового дослідження. Загальні вимоги до програми соціологічного дослідження у праві. Теоретична складова підготовки програми соціологічного правового дослідження. Методи збору соціально-правової інформації (вибірка, експериментальна перевірка гіпотез в соціології права, аналіз документів, спостереження, опитування: анкетування та інтерв'ю).

Способи аналізу та інтерпретації даних, отримання емпірично обґрунтованих узагальнень, висновків і рекомендацій. Використання результатів соціологічних досліджень.

Роль прикладних соціологічних досліджень в розвитку соціальної інженерії та соціальних технологій. Вплив соціальної інженерії та соціальних технологій на розвиток права.

Тема 21. Соціологія права та праця правника.

Соціологія праці у системі економічної соціології. Соціологія праці як розділ соціології права. Соціологічна оцінка трудового права. Місце і роль інститутів громадянського суспільства у регулюванні трудових правовідносин. Профспілки як інститут громадянського суспільства. Правове регулювання діяльності профспілок та їх участі у трудових правовідносинах. Угоди між урядом, і представниками роботодавців та профспілками.

Соціологічні особливості трудових правовідносин юриста. Соціологія трудового колективу правників. Соціологічні складові юридичної кар'єри.

Список рекомендованої літератури.

- Алексеев С.С. Восхождение к праву: Поиски и решения. – М., 2001.
- Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М., 1999.
- Алексеев С.С. Философия права. – М., 1998.
- Алексеев И.Г., Кейсевич Л.В. Последняя цивилизация. – К.: Наук. думка, 1997. – 404с.
- Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій в схемах. Загальна частина. – К.: “Вентурі”, 1996. – 206с.
- Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навчальний та науково-практичний посібник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332с.
- Аристотель. О возникновении животных. – М., 1940.
- Бабосов Е.М. Прикладная социология: Учеб. пособие. – Минск, 2000.
- Бекон Ф. Книга вторая афоризмов об истолковании природы или о царстве человека. Сочинения. – Т.2. – М., 1972.
- Білорус О. Імперативи стратегії України в епоху глобалізації // Політична думка. – 2001. – №3.
- Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія. – К.: ВО “Батьківщина”, 2001. – 300с.
- Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды). Учебник. – М., 1999. – 684с.
- Боботов С.В. Буржуазная социология права. – М.: Юр. лит., 1978.
- Гегель Г.В.Ф. Изложение теологического доказательства в лекциях по философии религии, прочитанных в летний семестр 1831 // Философия религии: В 2-х томах. – М.: Наука, 1977.
- Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М.: “Мысль”, 1990. – 387с.
- Гетьман А.П. Вступ до історії еколого-процесуального права України: Навч. посібник. – Харків: “Основа”, 1998. – 205с.
- Гетьман А.П. Термінологія екологічного законодавства: методологічні засади та перспективи уніфікації // Вісник Академії правових наук України. – №2 - №3. – Харків: “Право”, 2003.
- Гіденс Е. Соціологія. – К., 1999.
- Голубець М.А. Від біосфери до соціосфери. – Львів: “Поллі”, 1997. – 252с.
- Гольбах П. Система природы. Избр. соч. – Т.1. – М., 1960.
- Гофман К.Г. Экономический механизм природопользования в условиях перехода к рыночной экономике // Экономика и математические методы. – 1991. – Т. XXII. – Вып.2.
- Гревцов Ю.И. Очерки теории и социологии права. – СПб., 1996.
- Грушевский М. Очерк истории украинского народа. – К., 1990. – 400с.
- Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. – М.: Международные отношения, 1999. 400с.
- Данилишин Б., Костицький В. Передумови і перспективи сталого економічного розвитку регіонів України // Малий і середній бізнес. – 1999. – №1.
- Данилишин Б., Костицький В. Сталий розвиток України: реалії і проблеми на зламі століть // Малий і середній бізнес. – 1999. – №5-6.
- Дейлі Герман. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. – К.: Інтелсфера. – 2002. – 312с.
- Декарт Р. Рассуждение о методе. Избранные произведения. – М.: Госполитиздат, 1950.

Джу́жа О.М., Корецький С.М., Левченко Ю.О., Надточій А.С. Соціологія права. Навчальний посібник. – К., 2004.

Дністрянський С.С. Звичаєве право і соціальні зв'язки // Часопис правнича і економічна. – Львів, 1902.

Дністрянський С.С. Погляд на теорії права та держави. – Львів, 1925.

Дністрянський С.С. Соціальні форми права // Записки соціально-економічного відділу ВУАН. 1924. Т. 4-5.

Долгих Л. М. Вплив статево-рольових стереотипів на кар'єрні домагання молоді: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – К., 2007.

Драгоманов М. Вибране... Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні. – К, 1991. – 682с.

Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. – М., 1991.

Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд. – М., 1994.

Жоль К.К. Философия и социология права. – К., 2000.

Зыков П.Г. О социальной природе права. – М., 1976.

Карбонье Ж. Юридическая социология. – М., 1986.

Капитонов З.В. Социология XX века: история и технология. – М., 1996.

Касьянов В.В., Нечипуренко В.Н. Социология права. – Ростов-на-Дону, 2002.

Кашанина Т.В. Происхождение государства и права: Современные подходы. – М., 1999.

Керимов Д.А. Основы философии права. – М., 1992

Кернер Х.Ю. Криминология: Словарь-справочник. – М., 1998. Кистяковский Б. Социальные науки и право. – М., 1916. переизд. – М. "Ротопринт". 2007. – 168 с.

Кистяковский Б.А. В защиту права. Интеллигенция и правосознание // Вехи. – М., 1991.

Кистяковский Б.А. Философия и социология права. – СПб., 1998.

Киселев Н.Н. Мировоззрение и экология. – К.: Наук. думка, 1990. – 216с. Колбасов О.С. Международно-правовая охрана окружающей среды. – М.: Международные отношения, 1982. – 237с.

Колбасов О.С. Экология: политика – право. – М., 1976. – 227с.

Коментар до Конституції України / Редкол.: В.Ф. Опришко (гол.) та ін. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. – 376с.

Костицька І.О. Інститут президентства в Україні: становлення і функціонування. – К.: ІЗППЕ, 2003. – 459с.

Костицький В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні). – К., 2003. – 772с.

Костицький В.В. Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії. – К.: Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи, 2003. – 198с.

Костицький В. Організаційно-правовий механізм регулювання в галузі охорони довкілля. – К.: 1997. – 119с.

Костицький В. Економічний патріотизм як складова національної ідеї. – К., 2002. – 22с.

Костицький В. В. Конституційна реформа в Україні: шляхи трансформації політичної системи. – К., 2003. – 120с.

Костицький В.В. Право як цілісність // Право України. – 2002. – №2.

Костицький В.В. Право як цілісність: теолого-соціологічний підхід. – Соціологія права.-2012, №1(3). –С.3-9.

Костицький В.В. Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії; Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи; Київ, 2003.-203с.

Костицький В.В. Політичні партії в системі "громадянське суспільство і держава"; Право України, №12, 1995; Київ, 1995.

Костицький В.В. Судова влада: світовий досвід і принципи судової реформи в Україні; Правосуддя – гарант законності у сфері економічних правовідносин (Міжвідомчий науковий збірник); Київ, 2000.

Костицький В. Українська національна ідея: минуле і сучасне (вступ до збірника наукових праць); Приватне право і підприємництво (збірник наукових праць), 2000-2002, випуск 2; Київ, 2002.

Костицький В. Проблеми ренесансу в сучасній теорії права. – Малий і середній бізнес. – 2009, №1-2. – С. 3 – 10.

Костицький В. Влада народу: сім функціональних гілок влади (проблема ренесансу в теорії права) – Малий і середній бізнес. – К., 2010, №1-2. – С. 4 – 15.

Костицький В. Захист суспільної моралі як нова функція демократичної держави. – Малий і середній бізнес. – К., 2010, №3-4. – С. 3 – 12.

Костицький В. Найкраще, що є у Бога на Землі (Екологічне право та школа екологічного права професора Ю.С. Шемшученка). – „Держава і право у світлі сучасної юридичної думки”: Збірник наукових праць на пошану Юрія Сергійовича Шемшученка. До 75-річчя від дня народження. – К.: Видавництво „Юридична думка”, 2010. – С. 370-377.

Костицький В. Релігія і церква в Україні: політико-правові проблеми; Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи; Київ, 2002. – 102с.

Костицький В. Теорія розподілу влади: громадянське суспільство і держава в епоху глобалізації. – К.: 2011. – 63с.

Костицький В. Україна та Європейський Союз: перспективи, переваги і проблеми євроінтеграції. – Київ, Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. – 2006. – 57с.

Костицький В. Багатолике право. Теолого-соціологічне розуміння права та проблеми конституційного закріплення розподілу влади. – «Юридичний вісник України» №36 за 10-16 вересня 2011 р.

Коэн А. Отклоняющееся поведение и контроль над ним // Американская социология. – М., 1972.

Коэн А. Отклоняющееся поведение и контроль над ним // Американская социология. – М., 1972.

Кравченко С. М., Андрусевич А.О., Бонайн ДЖ.Е. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища / Під заг. ред. Кравченко С.М. – Вид. Львівського університету. – Львів, 2002.

Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права. – М., 1995.

Кульчар К. Основы социологии права. – М., 1981.

Курганов С.И., Кравченко А.И. Социология для юристов: Учебное пособие. – М., 2000.

Лапаева В.В. Социология права. – М., 2000. Лапаева В.В. Обнародование результатов исследования общественного мнения как объект правового регулирования // Соц. Исследования. 1998. № 8.

Лукашевич М.П., Туленков М.В., Яковенко Ю.І. Соціологія. Основи загальної, спеціальних та галузевих теорій: Підручник. – К.: Каравелла, 2008. – 544с.

Марчук В.П. “Свободное право” в буржуазной юриспруденции. Критика концепций Е.Эрлиха. – К., 1997.

Марчук В.П. Євген Ерліх: сторінки життя і творчості // Ерліховський збірник. – Чернівці. 1994.

Мейхью Л. Социология права // Американская социология. Перспективы, проблемы, методы. – М., 1972.

Мертон Р. Социальная структура и аномия // Соц. исследования. 1992. № 2-4.

Нерсисянц В.С. Философия права. – М., 2000.

Основы социозологии / Под ред. Г.Г. Бачинского. – К., 1994.

Павленок П.Д. Краткий словарь по социологии. – М., 2000.

Піча В.М. Соціологія: Загальний курс. – К., 2000.

Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття. – К., 1996.

Подгурецкий А. Очерк социологии права. – М., 1974. Пристанская О.В.,

Подолінський Сергій. Вибрані Праці. – Луцьк, 2004. – 151с.

Рабінович П.М. Основы загальної теорії права та держави. Львів: Край, 2008, 224с.

Радбрух Густав. Філософія права: Пер.з нім. – Київ: Тандем, 2006. – 316с.

Радугин А.А., Радугин– К.А. Социология: Курс лекций. – М., 1996.

Римаренко Ю. Національний розвій України. – К., 1995. – 269с.

Румянцев О.Г., Додонов В.Н. Юридический энциклопедический словарь. – М., 1997.

Социология наука об обществе: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Харьков, 1996.

Социология. / Под ред. Ю.Г. Волкова. – М., 2000.

Социологический справочник / Под ред. В.И.Воловича. – К., 1990.

Социология: Словарь-справочник. В 4-х томах / Отв. ред. Г.В.Осипов. – М.,1990-1991.

Социология: Конспект лекций в схемах. – М., 1999.

Соціологія. / Под ред. В.Г. Городяненка. – К., 2002. – 559 с.

Соціологія. Матеріали до лекційного курсу. – К., 1996.

Сырых В.М. Социология. – М., 2001.

Тощенко Ж.Т. Социология: Общий курс. – М., 1994.

Філософія права. Навчальний посібник. – К., 2000.

Черниш Н.Й.Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. – 5-те видання. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Шемшученко Ю.С. Организационно-правовые вопросы охраны окружающей среды в СССР. – К.: Наук. думка, 1976. – 275с.

Шемшученко Ю.С. Правовые проблемы экологии. – К.: Наук. думка, 1989. – 231с.

Юцкова Е.Н. Методика криминологического изучения правосознания и общественного мнения о преступности. – М., 1990.

Юридическая Социальная структура общества и право: учеб. Пособие / А.М. Яковлев. – М.: Норма, 2009. – 368 с.

Яковлев А.М. Социология экономической преступности. – М., 1988.

Яковлев А.М. Теоретические проблемы социологии права. – М., 1970.